

Новікова Л.Ф.

кандидат економічних наук, доцент,
Університет митної справи та фінансів

Панасейко І.М.

кандидат економічних наук, доцент,
Університет митної справи та фінансів

Павлова К.І.

кандидат економічних наук, доцент,
Університет митної справи та фінансів

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ РЕГУЛЮВАННЯ ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

У статті розглянуто актуальну проблему банківського менеджменту в Україні – забезпечення ліквідності банківської системи. Визначено, за якими оперативним даними можна здійснити аналіз ліквідності банківської системи України, та чинники впливу на ліквідність. Проаналізовано окремі показники ліквідності банківської системи України, зокрема, показник чистої ліквідної позиції та його складники. Визначено, що насамперед на рівень ліквідності банків впливають збалансованість активів і пасивів та якість активів банків. Інструменти, які використовує НБУ з метою управління ліквідністю, згруповано у три групи: адміністративні, ринкові, комунікаційні. Досліджено стандартні інструменти регулювання ліквідності банківської системи: операції з рефінансування, операції прямого репо, операції зі власними борговими зобов'язаннями, операції з державними облигаціями України. Визначено позитивні та негативні тенденції в стані ліквідності банківської системи України. Запропоновано більш широке застосування операцій на відкритому ринку та структурних операцій з регулювання ліквідності, за допомогою яких стимулюється кредитування економіки.

Ключові слова: ліквідність банківської системи, управління ліквідністю, інструменти регулювання ліквідності, рефінансування, депозитні сертифікати, державні облигації України.

В статье рассмотрена актуальная проблема банковского менеджмента в Украине – обеспечение ликвидности банковской системы. Определено, по каким оперативным данным можно осуществить анализ ликвидности банковской системы Украины, и факторы, которые на нее влияют. Проанализированы отдельные показатели ликвидности банковской системы Украины, в частности, показатель чистой ликвидной позиции и его составляющие. Определено, что в первую очередь на уровень ликвидности банков влияют такие факторы, как сбалансированность активов и пассивов, а также качество активов банков. Инструменты, которые использует НБУ с целью управления ликвидностью, сгруппированы в три группы: административные, рыночные, коммуникационные. Исследованы стандартные инструменты регулирования ликвидности банковской системы: операции по рефинансированию, операции прямого репо, операции с собственными долговыми обязательствами, операции с государственными облигациями Украины. Определены положительные и отрицательные тенденции состояния ликвидности банковской системы Украины. Предложено более широкое применение операций на открытом рынке и структурных операций по регулированию ликвидности, с помощью которых стимулируется кредитование экономики.

Ключевые слова: ликвидность банковской системы, управление ликвидностью, инструменты регулирования ликвидности, рефинансирование, депозитные сертификаты, государственные облигации Украины.

Novikova Lyudmila, Panaseiko Iryna, Pavlova Kristina. PROBLEMS AND WAYS OF IMPROVING OF REGULATION TOOLS OF BANKING SYSTEM LIQUIDITY

The article considers the actual problem of banking management in Ukraine - ensuring the liquidity of the banking system. It was determined by what operational data it is possible to carry out an analysis of the liquidity of the banking system of Ukraine and the factors that influence it. Some indicators of liquidity of the banking

system of Ukraine, in particular, the indicator of the net liquidity position and its components are analyzed. It was determined that the level of liquidity of banks is affected, first of all, by such factors as balance of assets and liabilities, as well as the quality of banks' assets. The tools that the National Bank of Ukraine uses to manage liquidity are grouped into three groups: administrative, market, and communication. The article focuses on market-based instruments for regulating liquidity, their impact on the banking system, banks and the national economy. The standard instruments for regulating the liquidity of the banking system were investigated: refinancing operations, direct repo operations, operations with own debt obligations, operations with government bonds of Ukraine. Positive and negative trends in the state of liquidity of the banking system of Ukraine have been determined. A gradual smoothing of monetary imbalances, overcoming the liquidity surplus of the banking system and transferring liquidity surplus to loans, reducing the debt of solvent banks on refinancing loans were noted in the article. Attention is focused on the problems of providing banks with long-term resources, on the need to establish the optimal ratio between refinancing rates and rates on deposit certificates, on the profit of deposit certificates, as well as government bonds of Ukraine and loan rates. A broader application of open market operations and structural liquidity management operations which are used to stimulate economic lending has been proposed.

Key words: banking system liquidity, liquidity management, liquidity management tools, refinancing, certificates of deposit, government bonds of Ukraine.

Постановка проблеми. Однією з актуальних проблем банківського менеджменту в Україні є проблема управління ліквідністю банківської системи загалом та банків зокрема. Протягом кризових років Національний банк України орієнтувався на нормалізацію роботи банківського сектору. В умовах сьогодення акцент робиться на впровадженні ефективніших вимог до ліквідності з метою обмеження впливу кризових явищ на банківську сферу у майбутньому. Метою управління ліквідністю в цьому контексті є підтримання оптимального її рівня, адже надлишкова ліквідність так само, як і недостатня, справляє негативний вплив на окремі банки, банківську систему та економіку загалом.

Наслідками недостатньої ліквідності є неспроможність банку вчасно виконати свої зобов'язання, втрата клієнтів, ускладнення у залученні депозитів та фінансових ресурсів з інших джерел, зниження ефективності діяльності, а в окремих випадках навіть банкрутство банку. Тому створюється загроза дестабілізації діяльності банківської системи та економіки країни. Надлишкова ліквідність пов'язана з неспроможністю банку ефективно розпоряджатися наявними ресурсами, зменшенням прибутковості, можливою збитковістю банку, навіть незважаючи на його здатність виконувати поточні зобов'язання. На макрорівні в умовах надлишкової ліквідності банківської системи зменшується попит

на ресурси, тому грошово-кредитний ринок слабо реагує на зміни в інструментах грошово-кредитної політики, що знижує ефективність монетарної політики НБУ. Крім того, за надлишкової ліквідності банківської системи пропозиція грошей перевищує попит, тому створюються умови для посилення інфляційних процесів.

Важливість ефективного управління ліквідністю банківської системи з боку Національного банку України, необхідність оцінки стандартних інструментів регулювання ліквідності і наслідків їх застосування для банківської системи та національної економіки загалом зумовлюють актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ліквідності банківської системи та окремих банківських установ досліджували такі вітчизняні вчені, як І. Бурденко, О. Дзюблюк, І. Д'яконова, І. Івасів, М. Макаренко, В. Міщенко, І. Лис, В. Рудан тощо. Проте сучасні інструменти регулювання ліквідності з боку НБУ є не досить ефективними та потребують вдосконалення, а відповідно, важливим є всебічний аналіз та пошук шляхів покращення управління ліквідністю банківської системи.

Метою статті є дослідження проблемних аспектів ліквідності банківської системи на основі аналізу основних її показників та формування шляхів удосконалення інструментарію регулювання ліквідності на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Підкреслюючи необхідність забезпечення оптимального рівня та перерозподілу ліквідності у банківській системі, управління ризиком ліквідності та спрямування коштів на фінансування економіки, науковці зазначають, що «економічна сутність ліквідності банківської системи полягає у забезпеченні своєчасності, повноти і безперервності виконання всіх грошових зобов'язань банківської системи та достатності коштів відповідно до потреб розвитку економіки» [1, с. 7]. Ліквідність банку визначається як «спроможність банку своєчасно та в повному обсязі виконувати всі свої грошові зобов'язання та забезпечити розвиток банку на основі проведення та нарощення обсягів його операцій відповідно до стратегії розвитку банку» [7, с. 11].

Аналіз ліквідності банківської системи здійснюється за такими основними оперативними даними (рис. 1).

Розгляд основних показників ліквідності банківської системи, наведених в макроекономічному та монетарному огляді, що публікується щомісячно Національним банком України, свідчить, що особливо значні монетарні диспропорції спостерігалися в першому – третьому кварталах 2016, 2017, 2018 років. У ці періоди залишки коштів за депозитними сертифікатами значно перевищують залишки коштів на коррахунках банків, водночас зазначимо, що ці тенденції з роками дещо згладжуються і в 2018 році вони менш виражені, ніж в 2016 році. Крім того, кожного року приблизно в кінці третього – четвертому кварталі року показники ліквідності знижуються, в основному зав-



Рис. 1. Оперативні дані, що характеризують ліквідність банківської системи України

Джерело: складено авторами за даними [2]

дяки зниженню залишків коштів на депозитних сертифікатах НБУ, а тому майже вирівнюється співвідношення між коштами на коррахунках та у депозитних сертифікатах. На зниження показників ліквідності в 2018 році (починаючи з серпня) також вплинули валютні інтервенції НБУ з продажу іноземної валюти, внаслідок яких гривня через валютний канал емісії вилучалася з обігу, сплата квартальних податкових платежів.

З переходом до інфляційного таргетування було введено показник чистої ліквідної позиції банківської системи, який розраховується як різниця між сумою обсягу коштів, розміщених на кореспондентських рахунках, і коштів на депозитних сертифікатах НБУ, та обсягом коштів, наданих шляхом рефінансування (табл. 1) [4, с. 172].

На перший погляд, аналіз показника чистої ліквідної позиції та його складників вказує на позитивні тенденції в банківській системі України: збільшення залишків на коррахунках банків та зменшення коштів на депозитних сертифікатах свідчить про зменшення привабливості вкладення коштів банків у власні боргові зобов'язання НБУ та розширення потенційних можливостей для кредитування економіки. Зниження рефінансування банків відбулось у зв'язку з незначним падінням попиту на інструменти підтримки ліквідності банків. Чиста ліквідність банківської системи станом на листопад 2018 року зменшилася на 35,12%, але залишається досить значною.

Водночас зазначимо, що остаточні висновки можна буде зробити за підсумками 2018 року або на початку 2019 року, адже, як свідчать дані Макроекономічного і монетарного огляду, тенденції показників ліквідності перших восьми місяців року та наприкінці року є дуже різними [3, с. 15, 16].

За оцінками НБУ, особливістю економіки України є наявність значного профіциту банківської ліквідності, який спостерігається з 2014 року досі, та критична нестача коштів в реальному секторі, одночасно зазначається, що в кінці 2017 – на початку 2018 року ситуація дещо покращилася, і фінансові установи поступово переводять ліквідність на кредитування [5; 6].

Слід зазначити, що для всіх учасників банківського ринку надзвичайно важливим є отримання своєчасної та повної інформації про ліквідність банківської системи. Це дозволяє їм покращити управління власною ліквідністю, більш обґрунтовано планувати свої операції на міжбанківському ринку та участь в операціях з регулювання ліквідності, що здійснюються НБУ. Зважаючи на це, НБУ публікує оперативні дані, що характеризують ліквідність банківської системи та чинники її зміни.

Інструментом адміністративного регулювання, за допомогою якого НБУ контролює збалансованість співвідношення певних груп активів та пасивів банку, є нормативи ліквідності. Розгляд значень економічних нормативів ліквідності в цілому по банківській системі України протягом 2014–2018 років

Таблиця 1

Показники чистої ліквідної позиції банківської системи

Показники	На 1.01.2017		На 1.01.2018		На 7.11.2018		Темп приросту, %
	Сума, млн. грн.	%	Сума, млн. грн.	%	Сума, млн. грн.	%	
Коррахунки банків	40503	37,31	37488	35,87	45254	55,16	11,73
Депозитні сертифікати Національного банку України (залишок за основною сумою)	68042	62,69	67020	64,13	36790	44,84	-45,93
Разом	108545	100,0	104508	100,0	82044	100,0	-24,41
Рефінансування банків (залишок за основною сумою)	67938		61673		55697		-18,02
Чиста ліквідність банківської системи	40607		42835		26347		-35,12

Джерело: складено авторами за даними [2]

свідчить, що фактичні показники значно перевищують допустимі мінімальні їх значення. Перевищення зафіксовано по нормативу миттєвої ліквідності – станом на 01.10.2018 року – в 3,5 разу, а в середньому протягом аналізованого періоду – втричі; за нормативом поточної ліквідності – в середньому протягом аналізованого періоду в 2,5 разу; за нормативом короткострокової ліквідності – в 2,5 разу (рис. 2).

Отже, аналіз виконання нормативів миттєвої, поточної та короткострокової ліквідності кожним з українських банків свідчить, що в основному ці показники в них тією чи іншою мірою перевищують нормативні значення. Водночас є банки, які не виконують нормативи ліквідності. Так, станом на 1 жовтня 2018 року ці нормативи не виконали три банки. Всі нормативи ліквідності не виконав ПАТ КБ «Фінансова ініціатива» (який є неплатоспроможним банком): фактичні значення нормативу миттєвої ліквідності 5,74%, нормативу поточної ліквідності – 14,99%, нормативу короткострокової ліквідності – 14,99%. АТ «ВТБ Банк» не виконав нормативи поточної та короткострокової ліквідності: фактичні значення – відповідно 8,66% та 17,55%. Норматив короткострокової ліквідності не виконав ПАТ «Банк Кредит-Дніпро»: фактичне значення нормативу – 48,05% [9].

Основними чинниками, що впливають на рівень ліквідності банків України, є:

- збалансованість активів та пасивів за сумами, валютою, термінами. У банківській системі України відбувається переорієнтація із зовнішніх джерел фондування на внутрішні, основними з яких є короткострокові кошти: кошти населення, бізнесу, бюджетів, міжбанківського ринку. Понад 70% своїх зобов'язань банки залучають на період до трьох місяців, кошти на вимогу перевищують 40%. На кінець 2017 року єдине джерело довгострокових ресурсів для банківської системи – це кредити міжнародних фінансових організацій, але на них припадає менше 10% зобов'язань банків. Крім того, внаслідок досить високої доларизації депозитів у банківських установах спостерігається дефіцит короткострокової валютної ліквідності [10];
- якість активів банків. Девальвація гривні (за високої доларизації активів банків) та зростання резервів внаслідок збільшення проблемної заборгованості призвели до погіршення якості активів банків [11, с. 62].

Провідна роль у регулюванні ліквідності банківської системи України та управлінні грошово-кредитним ринком належить Національному банку України, який використовує з цією метою різноманітні інструменти управління ліквідністю (рис 3).

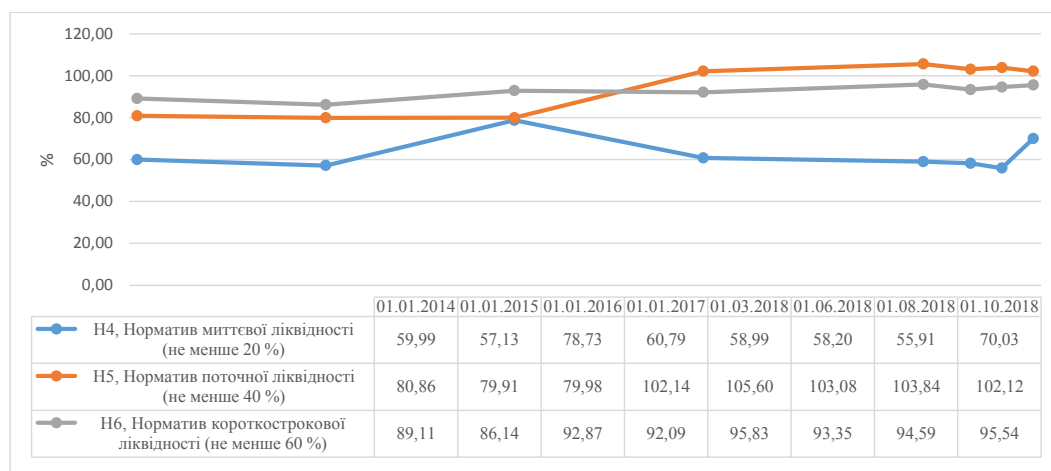


Рис. 2. Динаміка нормативів ліквідності у системі банків України

Джерело: складено авторами за даними [8]

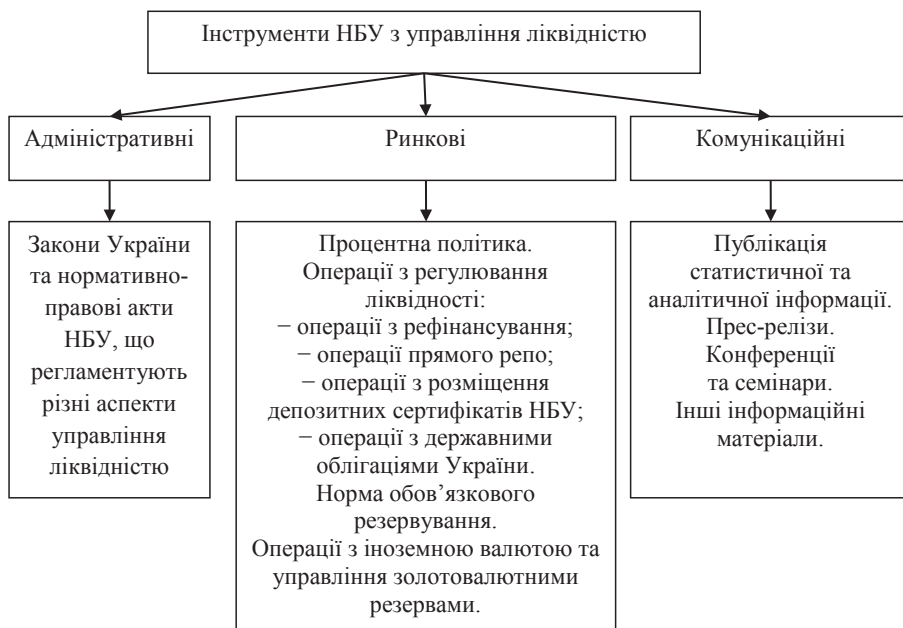


Рис. 3. Інструменти НБУ з управління ліквідністю

Джерело: складено авторами

Розглянемо монетарні інструменти регулювання ліквідності, застосування яких регламентується «Положенням про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи», затвердженим Постановою НБУ від 17.09.2015 № 615 [12]. Згідно з цим положенням, НБУ використовує такі інструменти регулювання ліквідності банківської системи:

- 1) операції з рефінансування (кредити овернайт, кредити рефінансування);
- 2) операції прямого репо;
- 3) операції зі власними борговими зобов'язаннями;
- 4) операції з державними облігаціями України.

Розглядаючи операції з рефінансування, слід зазначити, що вони є активними операціями НБУ і являють собою операції з надання банкам кредитів у встановленому НБУ порядку [12, ст. 10]. Проведення операцій з рефінансування чинить складний вплив на економіку. З одного боку, вони сприяють

підтриманню ліквідності банків в ситуаціях, коли виникають розриви в часі між виконанням вимог та зобов'язань і банк не має змоги скористатися кредитами на міжбанківському ринку, забезпечують безперервність здійснення розрахунків. З іншого боку, шляхом рефінансування НБУ через кредитний канал емісії випускає гроші в економіку, збільшує грошову масу, що може привести за незбалансованих масштабів рефінансування та недостатнього контролю за використанням коштів рефінансування до негативних наслідків.

Саме так відбулось у 2014–2015 роках, коли операції з рефінансування, призначенням яких було запобігання банкрутству банків, не тільки не привели до їх оздоровлення, але й стали чинником девальвації, оскільки кошти рефінансування використовувалися банками для спекулятивних операцій на фінансовому ринку. Часто фінансові ресурси отримували не ті банки, які їх потребували, а ті, які мали «доступ» до рефінансування, тобто в банківській системі (в окремих гру-

пах банків) одночасно накопичувався дефіцит та профіцит ліквідності. Мільярдні суми рефінансування, які отримували неплатоспроможні банки (багато з яких згодом були ліквідовані), через незаконні операції були виведені за межі України [13].

Стосовно ставок рефінансування зазначимо, що, підвищуючи або понижуючи їх, НБУ може зменшувати надлишок або дефіцит ліквідних коштів у банківській системі. Нині склалася ситуація, у якій процентна політика НБУ не може вважатися ефективною. Адже підвищення ставок рефінансування завжди супроводжується одночасним збільшенням ставок за депозитними сертифікатами, що підтримує привабливість депозитних сертифікатів для банків, поглиблює диспропорції міжбанківського ринку та блокує кредитування економіки. Крім того, високі ставки рефінансування автоматично приводять до зростання ставок за кредитами, що робить їх обтяжливими для підприємств та фізичних осіб.

Національний банк здійснює операції з рефінансування шляхом надання банкам:

1) кредитів до наступного робочого дня (кредити овернайт);

2) короткострокових кредитів рефінансування шляхом проведення тендерів із підтримання ліквідності банків строком до 14 днів та строком до 90 днів;

3) довгострокових кредитів рефінансування шляхом проведення тендерів із підтримання ліквідності банків строком від одного до п'яти років [12, р. 2].

Кредит овернайт надається банку Національним банком за оголошеною процентною ставкою на термін до наступного робочого дня і є інструментом постійного доступу, спрямованим на підтримання ліквідності банку [12, ст. 7]. Слід зазначити, що, якщо кредити «овернайт» та кредити рефінансування шляхом проведення тендерів із підтримання ліквідності банків строком до 14 днів та строком до 90 днів надаються НБУ досить давно, то можливість довгострокового фінансування банків строком від одного до п'яти років передбачена лише з травня 2018 року. Довгострокове рефінансування не матиме

цільового характеру, ставка за цим інструментом буде плаваючою, тобто буде змінюватиметься залежно від облікової ставки НБУ, розмір ставки: облікова ставка НБУ + 2 п.п.

Запровадження інструментів довгострокового рефінансування банків пов'язано з наявністю значного розриву між короткостроковою та довгостроковою ліквідністю банків та необхідністю надання банкам довгих ресурсів, як стануть базою для відновлення кредитування реального сектору економіки та стимулом для економічного зростання. Водночас зазначимо, що на практиці в поточному році жоден з банків України не отримав довгострокового рефінансування: тендери з підтримання ліквідності банків шляхом довгострокового рефінансування не проводилися.

Наступним інструментом підтримання ліквідності банків є операції прямого репо, які полягають у тому, що НБУ купує цінні папери з портфеля банку (перша частина операції репо), відповідно, банк отримує кошти. Повернення коштів банк здійснює під час зворотного викупу цінних паперів за обумовленою ціною на обумовлену дату, що є другою, обов'язковою частиною операції репо [12]. Операції прямого репо проводяться з державними облігаціями та облігаціями міжнародних фінансових організацій. Слід зазначити, що операції прямого репо є нерегулярним стандартним інструментом і використовується лише у разі неочікуваних коливань ліквідності. Операції прямого репо останніми роками НБУ для підтримки ліквідності банків не використовує.

Крім вищезазначених інструментів, для підтримання ліквідності банків використовувалися операції своп. Операція «своп» складається з двох частин: операції з купівлі Національним банком іноземної валюти на умовах «тод», «том», «спот» за офіційним курсом гривні до відповідної іноземної валюти, установленим на день проведення операції, за мінусом «знижки на ризик (haircut)» та операції з продажу Національним банком іноземної валюти на умовах «спот» або «форвард». «Знижка за ризик» – знижка, визначена та

затверджена окремим розпорядчим актом НБУ залежно від терміну проведення операції та волатильності валютної пари, з метою мінімізації втрат НБУ в разі реалізації кредитного та валютного ризиків [14].

Аналіз результатів проведення операцій НБУ з підтримання ліквідності свідчить, що обсяг операцій з підтримання ліквідності протягом 2015–2017 років зменшився на 32,8%, в тому числі за коштами, наданими через постійно діючу лінію рефінансування (кредити овернайт) – на 53,4% (табл. 2). Що стосується кредитів рефінансування шляхом проведення тендеру з підтримання ліквідності банків строком на 14 та 90 днів, зазначимо, що обсяг таких кредитів збільшився на 5,2%. У 2018 році попит на короткострокові кредити рефінансування зріс порівняно з попереднім роком. За 10 місяців 2018 року загальний обсяг наданих коштів збільшився на 135,7%, у тому числі обсяг кредитів овернайт – на 242,3%, а короткострокових кредитів рефінансування – на 46,6%. У 2016 та 2017 роках незначний обсяг коштів надавався шляхом проведення операцій своп.

У структурі операцій НБУ з підтримання ліквідності в 2015, 2017 та 2018 роках переважали кредити овернайт – вони становили відповідно 80,2%, 55,6% та 81,7%. Короткострокові кредити рефінансування переважали в 2017 році і становили 63,2% від загального обсягу наданих коштів.

Поряд з операціями з підтримання ліквідності банківської системи НБУ здійснює

операції з мобілізації коштів банків шляхом розміщення депозитних сертифікатів. Здійснюючи пасивні операції, НБУ через фондний канал емісії вилучає кошти з обігу і формує свої фінансові ресурси. Придбавуючи власні боргові зобов'язання НБУ, банки мають можливість вкласти кошти в доходні цінні папери.

Депозитний сертифікат НБУ є одним з монетарних інструментів, що є борговим зобов'язанням НБУ у формі записів на рахунках у системі кількісного обліку СЕРТИФ (з іменною ідентифікацією власників на підставі реєстру власників), який свідчить про розміщення в Національному банку коштів банків та їх право на отримання внесеної суми і процентів після закінчення встановленого строку. НБУ розміщує такі депозитні сертифікати: до наступного робочого дня (овернайт) та депозитні сертифікати строком до 14 днів та/ або строком до 100 днів (табл. 3).

За результатами аналізу результатів проведення операцій Національного банку України з регулювання ліквідності банків з мобілізації коштів банків шляхом розміщення депозитних сертифікатів бачимо, що загальний обсяг залучених коштів зростав лише у 2016 році на 97 621 млн. грн., у 2017 році починається зменшення – на 279 820 млн. грн. та за 10 місяців 2018 року на 232 768 млн. грн. Негативна тенденція протягом всього аналізованого періоду характерна для проведення тендерів з розміщення депозитних сертифікатів овернайт через постійно діючу лінію, зменшення

Таблиця 2

Результати проведення операцій НБУ з підтримання ліквідності, млн. грн.

Показник	2015	2016	2017	10 міс. 2018	Темп приросту, %	
					2017 до 2015	10 міс 2018 до 2017
Загальний обсяг наданих коштів, в т.ч.:	61412,3	51265,3	41258,9	97257,8	-32,8	135,7
через постійно діючу лінію рефінансування (кредити овернайт)	49248,3	18393,7	22933,2	78496,3	-53,4	242,3
шляхом проведення тендеру з підтримання ліквідності банків	12164	32377,7	12799,3	18761,5	5,2	46,6
шляхом проведення операцій своп	–	493,9	5526,4	–	–	–
шляхом проведення операцій репо	–	–	–	–	–	–

Джерело: складено авторами за даними [15]

Таблиця 3

Результати проведення операцій НБУ з мобілізації коштів банків шляхом розміщення депозитних сертифікатів, млн. грн.

Показник	2015	2016	2017	10 міс. 2018	Темп приросту, %	
					2017 до 2015	10 міс 2018 до 2017
Загальний обсяг залучених коштів, в т.ч.:	2849235	2946856	2667036	2434268	-6,4	-8,7
через постійно діючу лінію проведення тендерів з розміщення депозитних сертифікатів овернайт	1993041	1757732	1582246	1570724	-20,6	-0,7
шляхом проведення тендерів з розміщення депозитних сертифікатів	856194	1189124	1084790	863544	26,7	-20,4

Джерело: складено авторами за даними [15]

становило у 2016 році – 235 309 млн. грн., у 2017 році – 175 486 млн. грн., за 10 місяців 2018 року – 11 522 млн. грн. Щодо проведення тендерів із розміщення депозитних сертифікатів, то зростання коштів відбувалося лише у 2016 році на суму 332 930 млн. грн., а потім обсяги коштів скоротились у 2017 році на 104 334 млн. грн., за 10 місяців 2018 року – на 221 246 млн. грн.

Слід зазначити, що банки надають перевагу вкладенню коштів в депозитні сертифікати овернайт. Так, в 2015 році їхня питома вага в структурі операцій НБУ з мобілізації коштів банків шляхом розміщення депозитних сертифікатів становила 70%, в 2016 році – 59,6%, у 2017 році – 59,3%, а за 10 місяців 2018 року – 64,5%.

Важливим інструментом регулювання грошово-кредитного ринку та ліквідності банківської системи зокрема є операції з купівлі-продажу державних облігацій України на біржовому та позабіржовому ринку.

Слід зазначити, що в обігу в Україні знаходяться різні види ОВДП: ОВДП, номіновані в гривні, ОВДП, випущені для оформлення операцій з ПДВ (ОВДП – ПДВ), ОВДП, номіновані в іноземній валюті (доларах США та Євро). У 2015 році на первинному ринку розміщувалися облігації терміном обігу до 1 року, до 2 років і ОВДП, призначені для збільшення формування статутного капіталу банків. Починаючи з 2016 року – ОВДП з терміном обігу до 1 року, від 1 до 3 років, від 3 років до 5 років, понад 5 років і ОВДП, призначені для збільшення формування статутного капіталу банків. У 2018 році облігації, призначені для збільшення формування статутного капіталу банків не розміщувалися. Середньозважена доходність ОВДП, розміщених на первинному ринку, в гривнях має тенденцію до збільшення, а в іноземній валюті – до зменшення (табл. 4).

Обсяг ОВДП, що знаходяться в обігу, з кожним роком збільшується. Якщо в 2015 році

Таблиця 4

Середньозважена доходність ОВДП, розміщених на первинному ринку, %

Показники	2015	2016	2017	10 міс. 2018	Відхилення (+;-)	
					2017 від 2015	10 міс 2018 до 2017
ОВДП, номіновані в гривні, з них:	13,07	9,16	10,47	16,98	-2,6	6,51
кошти, залучені до бюджету	17	14,86	15,02	16,98	-1,98	1,96
випуск ОВДП для збільшення формування статутного капіталу банків	9,5	7,36	8,36	–	-1,14	–
ОВДП, номіновані в іноземній валюті	8,74	7,29	4,8	5,45	-3,94	0,65

Джерело: складено авторами за даними [16]

він становив 505 175 млн. грн., то в 2017 році 667 557 млн. грн., тобто збільшився на 48,5%. Банки приймають активну участь в обігу ОВДП, вкладаючи в ці досить надійні державні цінні папери свої кошти (таблиця 5).

Якщо в 2015 році у власності банків було лише 16,1% облігацій, що знаходилися в обігу, то в 2017 році – 48,1%. Станом на 1 листопада 2018 року банки утримують 48,9% ОВДП, що за питомою вагою перевищило облігації, що знаходяться у власності НБУ. Обсяг ОВДП у власності банків із кожним роком збільшується, так, з 2015 до 2017 року він зріс на 342%.

Слід зазначити, що депозитні сертифікати та ОВДП є надзвичайно привабливими інструментами інвестування для банків, адже відсоткові ставки доходності за ними приблизно відповідають рівню ставок на кредитному ринку, а рівень ризику під час вкладення грошей в державні цінні папери значно нижчий, ніж під час кредитування реального сектору. Не заперечуючи того факту, що банки можуть вільно обирати напрям вкладення коштів, зазначимо, що такій ситуації банки не виконують одне з основних своїх завдань – забезпечення потреб економіки в кредитних ресурсах.

Крім того, відомо, що ОВДП випускаються з метою покриття дефіциту бюджету, тобто, розміщуючи ОВДП серед банківських установ, НБУ фактично перерозподіляє кошти банків, які потенційно могли би «працювати» в реальному секторі на фінансування бюджетного дефіциту.

Висновки. Таким чином, за досліджуваний період намітилися позитивні тенденції в стані ліквідності банківської системи України та банківських установ. Зокрема, скорочується розрив між залишками за депозитними сертифікатами та коштами на коррахунках банків завдяки збільшенню залишків на коррахунках та зменшенню залишків за депозитними сертифікатами, що свідчить про поступове «згладжування» монетарних диспропорцій, подолання профіциту ліквідності та потенційні можливості переведення профіциту ліквідності на кредитування. Також слід звернути увагу на зменшення заборгованості платоспроможних банків перед НБУ за кредитами рефінансування. Що стосується банківських установ, зазначимо, що переважна більшість з них виконує нормативи ліквідності.

Водночас залишаються невирішеними проблеми забезпечення банків довгостроковими ресурсами, не встановлено оптимальний «коридор» між ставками рефінансування та ставками за депозитними сертифікатами. Ставки рефінансування банків є досить високими, що автоматично приводить до збільшення вартості кредитних ресурсів. До проблем із забезпеченням економіки кредитними ресурсами призводить також вкладення значних обсягів вільних коштів банків у депозитні сертифікати та ОВДП, які за доходністю приблизно відповідають ставкам на кредитному ринку і мають незначну ризиковість.

Слід зазначити, що для регулювання ліквідності банківської системи в Україні широко застосовуються операції постійного

Таблиця 5

ОВДП, що знаходяться в обігу, за сумою основного боргу, млн. грн.

Показники	2015 р.	2016 р.	2017 р.	10 міс. 2018 р.	Темп приросту, %	
					2017 р. до 2015 р.	10 міс. 2018 р. до 2017 р.
Усього, в т.ч., які знаходяться у власності:	505175	667557	750270	744493	48,5	-0,8
НБУ	389937	381946	360573	348100	-7,5	-3,5
банків	81582	255465	360804	363752	342,3	0,8
інших (юридичних та фізичних осіб)	11192	23687	23674	25432	111,5	7,4
нерезидентів	22464	6459	5219	7209	-76,8	38,1

Джерело: складено авторами за даними [17]

доступу – кредити овернайт та депозитні сертифікати овернайт. Ці інструменти є дуже чутливими до помилок у монетарній політиці, що призводить до валютної дестабілізації, інфляції, порушення мотивації до кредитування економіки. У розвинутих країнах перевага надається операціям на відкритому ринку (операціям репо та іншим), що проводяться центральними банками на регулярній основі і доповнюються операціями додаткового регулювання ліквідності у

разі необхідності, а також структурними операціями з регулювання ліквідності, за допомогою яких стимулюється кредитування економіки.

Інструменти з управління ліквідністю, що застосовуються НБУ, є досить різноманітними, і тільки завдяки правильній їх взаємодії можна досягнути оптимального рівня ліквідності банківської системи і банківських установ, стабілізації ситуації на грошово-кредитному ринку та в економіці загалом.

Список використаних джерел:

1. Міщенко В. Ліквідність банківської системи економічна сутність, структура і методологічний підхід до аналізу. Вісник НБУ. 2008. № 11. С. 6–9.
2. Аналіз ліквідності / Офіційне Інтернет-представництво НБУ. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=38643651&cat_id=36017410.
3. Окремі показники ліквідності банківської системи. Макроекономічний та монетарний огляд. Жовтень 2018 року. С. 15,16
4. Рудан В.Я. Ліквідність банківської системи України: сучасний стан і стратегічні орієнтири управління. Економічний аналіз. 2017 рік. Том 27, № 4. С.170–179.
5. Надмірна ліквідність банківської системи становить \$4 мільярди. URL: <https://economics.unian.ua/finance/1963316-nadmirna-likvidnist-bankivskojji-sistemi-stanovit-4-milyardi-nbu.html>.
6. Звіт про фінансову стабільність, грудень 2017 / Офіційне Інтернет-представництво НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=60764561>.
7. Міщенко В. Ліквідність банківської системи України: Науково-аналітичні матеріали. Вип. 12. – К, 2008. 180 с.
8. Значення економічних нормативів в цілому по системі / Офіційне Інтернет-представництво НБУ. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593.
9. Економічні нормативи та ліміти відкритої валютної позиції / Офіційне Інтернет-представництво НБУ. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593.
10. Звіт про фінансову стабільність, грудень 2017 / Офіційне Інтернет-представництво НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=60764561>.
11. Дзюблюк О.В. Управління ліквідністю банківської системи України: монографія. Тернопіль, 2016. 290 с.
12. «Про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи»: Положення Національного банку України від 17.09.2015 № 615 / Офіційне Інтернет-представництво НБУ. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0615500-15>.
13. Коментар НБУ на запити ЗМІ щодо рефінансування банків та продовження співпраці із Міжнародним валютним фондом / Офіційне Інтернет-представництво НБУ. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?sessionId=E50FED61CAE8EB503E0F1C0893008FF9?art_id=46482529&showTitle=true.
14. «Про проведення Національним банком України операцій з купівлі-продажу іноземної валюти на умовах “своп”»: Положення Національного банку України від 31.03.2016 № 222 / Офіційне Інтернет-представництво НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/document/download?docId=29358982>.
15. Результати проведення операцій Національного банку України з регулювання ліквідності банків / Офіційне Інтернет-представництво НБУ. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#2.
16. Доходність ОВДП на первинному ринку щомісяця / Офіційне Інтернет-представництво НБУ. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#2.
17. ОВДП, які знаходяться в обігу, за сумою основного боргу / Офіційне Інтернет-представництво НБУ. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578..